

CONTRIBUȚIE LA EVALUAREA PROCESULUI LITERAR

MEMBRU CORESPONDENT AL AȘM NICOLAE BILEȚCHI LA 80 DE ANI

Născut la 12 martie 1937, în satul Oprișeni, județul Rădăuți, RSS Ucraineană.

Domeniul de cercetare: literatura română contemporană.

Doctor habilitat în filologie (1986), profesor universitar (1997), membru corespondent al AȘM (1992).

Născut la 12 martie 1937, Nicolae Bilețchi a avut o copilărie „acompaniată” de ororile războiului, deportările staliniste, colectivizările forțate. Și totuși, Nicolae Bilețchi a crescut într-un mediu favorabil, în mare, formării, unui savant onest și perfectibil.

Părinții acasă, învățătorii la școală, explicând elevilor că pe la Oprișeni lor trecuse Ștefan cel Mare, prin Bucovina dragă și-a purtat pașii Mihai Eminescu, apoi ascultarea, mai târziu – lectura poveștilor cu Făt-Frumos și Ileana Cosânzeana, după care veneau alte fapte, din viață și din literatură (a se vedea episoadele citate din romanul lui Mircea Streinul *Ion Aluion*), constituiau, încetul cu încetul, Universitatea celor șapte ani de acasă, care cuprindea neapărat și îndârjirea cu care bucovinenii s-au opus schimbării naționalității lor românești. Faptele concrete, vorbele și povețele auzite în copilărie, apoi studiile făcute la Cernăuți le găsim răsfrânte în comportamentul demn al cercetătorului angajat la Academia de Științe a Moldovei, torturat de un șef de cadre, care îl îndemna să cugete dacă va putea studia literatura „moldovenească” în calitatea sa de român în pașaport. A studiat, a făcut carieră, având noroc și de o a treia Universitate (la Moscova, sub îndrumarea înțeleptului savant *rus* Iuri Kojevnikov, bun eminescolog și inimos participant la istorica epopee a descălcării problemelor editării la Chișinău a literaturii clasice *românești*) și ajungând ulterior un apărător convins și convingător al denumirii corecte a limbii literare folosite în Republica Moldova – limba *română*.

Am expus aici fragmentar, lacunar ceea ce Nicolae Bilețchi numește *eu biografic*; în procesul lecturii

întregului volum *Pagini alese* am încercat să conștientizăm cum anume acest *eu* s-a răsfrânt în *eul* și în destinul *bibliografic* al cercetătorului și am ajuns la concluzia că harnicul, cumpănitul/cumpătatul exeget a fructificat în mod onorabil cunoștințele acumulate la cele trei universități (de acasă, de la Cernăuți și de la Moscova) în prodigioasa activitate științifică și pedagogică de doctor habilitat în filologie, profesor universitar, membru corespondent al Academiei chișinăuene. Totodată, am înțeles – acum mai bine și mai profund – că cercetătorul literar Nicolae Bilețchi are și o certă vocație de povestitor interesant, de publicist/eseist de calitate.

Afirmația din urmă e confirmată de capitoul *Eseuri răslețe*. La drept vorbind, eseurile bilețchiene sunt totuși preponderent studii critico-literare, de vreme ce în cel intitulat *Casa*, de exemplu, autorul citează abundant din Ion Druță, Pavel Boțu, Nicolai Amosov, Martin Haidegger, Grigore Vieru, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Ion C. Ciobanu, Vladimir Beșleagă, Vasili Belov, apoi iar din Druță, iar din Beșleagă și – la un moment potrivit – din Tudor Vianu. Nu e păguboasă această îngemănare a elementului pur eseistic cu cel critico-literar, câtă vreme autorul pune mereu accentul pe semnificația etică și socială a casei ca *locaș de trai* al omului și ca *simbol al demnității omului*, ca *mărturie a rezistenței neamului*, recurge la asemănări profund semnificative între lumea florilor și aceea a copiilor („Dacă florile cresc frumos într-un mediu muzical, de ce nu ar crește tot așa și copiii?”), la constatări cu tentă de aforisme („Cuvintele șlefuiesc instinctele”), pe fapte

existențiale oarecum paradoxale, dar cu sensuri creștine adânci, ca dăruirea unei bucăți de pâine individului care-i pricinuisese anterior personajului o mare durere. Nicolae Bilețchi nu-și permite să evite problema caselor părăsite din satele noastre, a preponderenței divorțurilor asupra căsătoriilor, după cum nu uită de importanța – și sub aspectul cerut de eseul *Casa* – a celor șapte ani de acasă, despre care povestise în eseul inaugural al cărții sale. Altfel zis, eseul în cauză e întemeiat, corect, pe o cugetare liberă și contaminantă (pentru cititor) despre casă, iar elementele de critică literară, utilizate de autor poate cam abuziv, au menirea de a da acestui efort de cugetare o mai mare pondere.

În fond, aceeași este modalitatea de concepere și de realizare a celorlalte *eseuri răzlețe*; conchidem că recente *Pagini alese* ale lui Nicolae Bilețchi adevăresc afirmarea unui eseist care, mai ales în cugetările despre romanța *Car frumos cu patru boi*, atinge niște culmi prevestitoare de succese mari în eseistică. Nu regretăm că ne-am început articolul de față cu aceste referințe fugitive la ultimul compartiment al cărții; ba chiar, dacă tot am început cu referințe la eseurile de încheiere a volumului, purcedem acum la prezentarea succintă a penultimului compartiment care – o spunem fără întârziere – se înfățișează ca o continuare firească a unor lecții luate de el în copilărie de la bunici, părinți și neapărat de la marele scriitor român bucovinean Mircea Streinul. Intitulat *Înrolat în marea bătălie pentru limba română*, compartimentul în cauză respiră cu atmosfera cugetării întregii comunități științifice basarabene, pe deplin conștiente că „sub aspect literar avem – după cum recunosc savanții filologi din întreaga lume – o singură limbă – *Limba Română*. Pentru specialiștii în materie de la noi și de pretutindeni acesta e un adevăr la nivel de axiomă, pe care numai necunoscătorii... ar putea îndrăzni să-l clatine”.

Convingerea lui Nicolae Bilețchi e că „prin votarea din Parlament s-a comis o eroare și... țin să amintesc... încă o dată că o problemă de știință, cum e cea a limbii oficiale în Republica Moldova, nu poate fi rezolvată în alt mod decât în baza argumentelor științifice” și că „rezolvarea prin vot a problemei limbii oficiale în Republica Moldova... nu are nimic în comun cu argumentarea științifică”. Vertical până la capăt, Nicolae Bilețchi se adresează „domnilor parlamentari” cu propunerea: „...Dacă vă considerați patrioți adevărați... nu vă rămâne altceva de făcut decât să recunoașteți că limba de comunicare în statul nostru e limba română, acea limbă care garantează propășirea națiunii în toate domeniile”.

Insistăm asupra acestor opinii ale colegului Bilețchi nu în scopul de a-l echivala cu Nicolae Corlăteanu sau cu Silviu Berejan, ci pentru relevarea adevă-

rului că acest brav literat s-a dovedit într-un tot demn de renumiții academicieni lingviști și s-a pronunțat cu fermitate în favoarea adevărului științific și istoric.

În ordinea înaintării spre începutul cărții, remarcabil se prezintă compartimentul „Relecturi druțiene”. Aici Nicolae Bilețchi își reconfirmă totalmente calitățile de cercetător atent, scrupulos până la un soi de pedantism pozitiv, al creației prozatorului care încă în 1953 își aducea obolul la dezvoltarea sănătoasă a nuvelisticii basarabene, prin cărticica *La noi în sat*, apoi prin volumele *Dor de oameni* (1959), *Piept la piept* (1964) ș. a. și a romanului est-prutean. Tuspătru studiile din compartiment se dovedesc cercetări serioase, imposibil de trecut sub tăcere în procesul continuu al analizei și aprecierii creației scriitorului.

Întrucâtva mai puțin impresionant, pentru noi și, probabil, pentru alți cercetători care nu cunosc bine creația literaților români din Țara Fagilor, e compartimentul „Linii de contur la procesul literar din Bucovina de nord”. Totuși, lectura atentă a studiilor despre Mircea Streinul, Vasile Levițchi și alți scriitori ne convinge că Nicolae Bilețchi a realizat și aici analize extrem de binevenite, propunându-ne un tablou, poate incomplet deocamdată, al literaturii române din patria sa inițială (după locul de naștere).

Mai siguri în privința aprecierii celorlalte compartimente ale cărții *Pagini alese*, elogiem fără ezitare dezvoltările făcute de cercetător în *Debuturi literare și destine artistice*. Acest compartiment e o cercetare minuțioasă și o expunere logică și convingătoare a adevărului relativ complicat despre creația din primii ani a lui Alexei Marinat, Vitalie Tulnic, Lidiei Istrati și, îndeosebi, a vieții și destinului lui Eugeniu Russev.

Spre mirarea, pe care o presupunem și pe care o înțelegem din capul locului, a colegului Bilețchi, stârnește nedumeriri compartimentul „Din perspectiva hermeneutică”. Sub aspectul analizei faptelor literare concrete, Domnia Sa e și aici atent, competent și bine intenționat. Dar poezia „Limba moldovenească” e așa cum a scris-o și a publicat-o Nicolai Costenco. După ce ni se lămurește cu lux de amănunte *de ce* autorul ei, conștient de românitatea limbii noastre, și-a intitulat-o așa cum a fost nevoit, poezia în cauză rămâne cu greșeala pusă în frunte. În fond, același lucru se cuvine spus fără înconjur despre studiul referitor la romanul *Severograd*. Cercetătorul ne deschide bine ochii la condițiile concrete ale timpului, din cauza cărora n-a putut spune că orașul a fost construit de oameni deportați, „ostrovari”, cum îi numea Costenco însuși, însă de aici nu rezultă în niciun caz că această scriere a mult regretatului veteran al literelor românești n-ar fi una conjuncturistă și, bărbătește spus, mincinoasă. Chiar dacă scriitorul ar fi trăit mai mult și și-ar fi re-

dactat textul în consens cu groaznică situație în care a trăit la Polul Nord, acesta ar fi putut fi un *alt* roman, veridic și demn de apreciere. Dar în varianta în care a ajuns pe masa de lecturi a cititorului, romanul în cauză nu este „controversat”, cum afirmă exegetul, ci – o spunem cu toată părerea de rău – o măsluire a realității, chiar dacă scrupulosul cercetător îi lămurește mult răbdătorului cititor din ce motive și cum anume a fost nevoit Costenco să falsifice lucrurile.

Întrucâtva similare ni se par referințele de azi ale savantului la unele romane parțial tributare condițiilor în care le-au scris și publicat Ion C. Ciobanu și Mihail Gh. Cibotaru.

Totuși, obiecțiile noastre nu sunt pete nedorite pe biobibliografia distinsului coleg. La cei 80 de ani pe care i-a împlinit, Nicolae Bilețchi vine cu cărți de reală utilitate științifică: *Elementele epic și liric în dramaturgia sovietică moldovenească* (1972); *Consemnări critice* (1976), *Considerări și reconsiderări literare* (1982), *Romanul și contemporaneitatea* (1984), *Analize și sinteze critice* (2007), acum – cu *Pagini alese* (2016), toate reprezentând o contribuție demnă de luat în seamă la evaluarea corectă a procesului literar contemporan din republică.

Dr. hab. Ion CIOCANU

Lică Sainciuc. Ilustrație la *Steaua lui Ciuboțel* de Sp. Vangheli.
Hârtie, ecolină, guașă, tuș, creion, 1981